

OM HAVERNE VED FOLKEHØJSKOLLERNE I VALLEKILDE OG HØNG

I. Frugthaven ved Vallekilde folkehøjskole.

Af højskoleforstander Povl Hansen.

År 1866 købte cand. theol. Ernst Trier en jordlod på ti tdr. ld. i Vallekilde for dér at opføre en selvstændig ny bygning til sin allerede påbegyndte højskolevirksomhed.

Ved højskolebygningen blev der i sommeren 1867 anlagt en have, mest beregnet til frugttræer.

Haveanlæg var på denne egn her lidet kendt blandt bønder den gang. Kun ved herregårde — f. ex. Dragsholm —, større ejendomme — f. ex. Rødegård eller præstegården i Vallekilde var både frugthave og gammel træplantning. Det samme kan også siges om degneboligen. Og måske et par enkelte af landsbyens gårde havde ganske enkelte frugttræer, men det var dog altsammen yderst ringe.

Heller ikke anden træplantning fandtes. Det betragtedes således som en sjældenhed, at der ved gården Egedal, hvorfra højskolens jord blev købt, fandtes en meget gammel og stor poppel. Traditionen fortæller, at der ellers i hele højskolens nærmeste omegn kun fandtes af træer en eneste hyldebusk. Først med Trier skifter alt dette karakter.

Overleveringen vil vide, at den unge forstander førte de første små planter til havens læbælte med sig i sin rejsetaske efter en foredragsrejse.

Disse planter, der bestod af allehånde danske løvtræer, blev nu stillet på plads. Det var flest elm, men ogsaa lind, birk, pyramidepoppel, sølvpoppel, kastanie, ask o. fl.

Trier var tidlig kommen i forbindelse med adskillige fremragende havemænd. Først og fremmest må her nævnes de senere landskendte frugttræavlere Peder Rasmussen i Rifsbjerg på Langeland og Thyge Hansen i Ferritslev på Fyn. Herovre fra fik han gode råd angående valget af frugtsorter til sin ny have. Disse sorter var foruden de gammelkendte gråsten, flaskeæbler og desl. en hel mængde nyopdukkende eller nyindførte såsom Cocks orange pipin, Cocks pomona, pigeon og mange andre.

Træerne grode fortrinlig til, og i alle de første år kendtes her ikke sygdomme; især viste Cocks orange pipin sig ualmindelig frugtbar, ligesom de ogsaa var særdeles velsmagende. De blev derfor Triers yndlingstræer.

Nu kom ogsaa pærerne med, og alt som årene gik, blev frugthaven bestandig udvidet, indtil den ompændte flere tdr. ld. Ogsaa udvalget af de forskellige sorter blev større og større. I hans senere leveår havde han således ikke mindre end 60 forskellige sorter pærer i sin store have. Han kendte hvert af sine hundreder af træer og vidste på en prik, hvad hvert af dem betød for avlen.

Blandt pærerne blev »Doienne de commis« hans yndlingssort.

Ogsaa en mindre planteskole voksede efterhånden frem.

Men alt dette var egentlig kun grundlaget eller forudsætningen. Det, han egentlig vilde, var at lære sine elever, hvad sådan en have med frugt og blom-

ster kunde få at betyde for et landbohjem. Frugthaven skulde »betale« sig, give godt overskud; men både den og blomsterne og prydplanterne skulde skabe hygge, skønhed og velvære om et hjem.

Dette blev det nu hans opgave at få eleverne til at forstå og fatte. Dag efter dag færdedes han med dem i haven, fortalte for dem, foreviste og tilskyndede dem på enhver måde til at indføre »haven« ved deres fremtidige hjem.

Flere, ja mange var de unge mænd, han fik over til Peder Rasmussen på Langeland eller andre lignende steder. Der kunde her nævnes navne som Peder Larsen i Skippinge, Frederik Larsen på Lammefjorden, Triers senere svigersøn Niels Hansen, men også adskillige andre på disse egne. Efter et sådant ophold kom de hjem og brød ny veje for havebruget på deres egn ikke alene ved selv at anlægge anselige haver ved eget bo, men måske fuldt så meget ved at hjælpe naboer og venner med at anlægge og passe lignende mindre eller større haver rundt omkring på egnen.

Trier var utrættelig med råd og dåd. Mangfoldige unge frugttræer vandrede fra hans planteskole ud i disse ny haver — som hyppigst vistnok gratis.

Og på samme måde med lætræer. Kom han på besøg hos naboer eller venner lidt længere ude, gled samtalen ofte hen på denne plantesag, og da fik Trier ikke ro, før han havde fået lov til at sende vedkommende nogle frugttræer som en prøve eller nogle lætræer til at bryde de skarpe vinde om hus og hjem. Forretningsmæssigt set bragte hele denne agitation udadtil kun tab; men dette pecuniære tab opvejedes for ham langt af den glæde, han fik ved at se, hvordan eksemplet smittede; så rundt omkring

i den træløse egn fremkom der nu hegn og læ om gårde og huse, hvorimellem blomstrende frugttræer eller farvestrålende moden frugt tittede frem.

Hans indflydelse på dette område strakte sig vidt ud omkring, og mangen smuk bondehave i herred og amt her såvel som andet steds i landet skyldes direkte eller indirekte ham deres oprindelse. En tid var han meget stærkt optaget af spørgsmålet om læplantning. Efter adskillige forsøg kom han til det resultat, at havens læbælte skulde dannes udelukkende af frugttræer. Længst ude i vindsiden plantedes da høje, hårdføre pæretræer — især gråpærer, så kom en række ægte nøddebuske, derefter en række blommer — især reinecloder, og sluttelig længst inde mod haven en række ribs, der således sammen med de noget højere nøddebuske skulde danne det nødvendige underlæ, mens de højere frugttræer sørgede for overlæ.

Omkring højskolens have står disse læbælter endnu og løser på en fortrinlig måde deres opgave inden for tjørnehegnet.

Også »levende hegn« om marker og skifter havde i ham en ven, der var utrættelig i at virke for deres udbredelse. Hvad endnu let kan ses i den nærmeste omegn.

En særlig glæde var det ham, da han i 1880 fik lov at lede anlægget af den store, ny frugthave på gården Svendsbjærg, som hans svoger og medarbejder i højskolegerningen Poul Sams det år havde købt. Denne have har nu i årenes løb vokset sig op til en seværdighed med sit rige udvalg af frugtsorter og sin store frugtavl.

Men lidt efter lidt mældte sig nu det spørgsmål: hvad skal der gøres med al den frugt, træ-

frugt og bærfrugt? Hvad Trier selv angik, da kunde der jo omsættes betydelige mængder i skolens store husholdning; og dér blev der heller ikke sparet derpå. Men da avlen løb op i adskillige titusinder af pund, blev spørgsmålet alligevel påtrængende. Ovre på Fyn havde man forsøgt at løse det ved en udførselsforening. Denne forening mældte man sig da også ind i her fra denne egn; men den fik dog aldrig større betydning; men nu gik man på Fyn over til at lave en aktiekonserverfabrik, der så skulde aftage al den overflødige avl.

Dette måtte også kunde anvendes herovre.

I det hele var Holbæk amt blandt de amter, der brød vej for sammenslutningstanken blandt den danske landbostand. Og skal man nævne nogen enkeltmand, som her trak det store læs, da må det sikkert blive Poul Sams på Svendsbjærg, og det hvad enten det gjaldt mejeri eller slagteri (andels-), men dog særlig det sidstnævnte, hvis tidlige og smukke fremkomst er hans værk mer end nogen anden enkeltmands.

Denne mand var det, som nu lagde sig i selen for også at rejse en sammenslutning om en frugt-vare-fabrik for Holbæk amt. Det viste sig dog, at på »andele« kunde den ikke rejses. Det måtte da ske på aktier.

Trier stod måske bagved, i hvert fald støttede han planen af al sin magt og satte selv ikke så små summer i foretagendet.

Men hele denne virksomhed var jo især den gang endnu ny og ukendt. Fabrikken blev rejst i Holbæk, men aktieselskabet, der jo ikke her som på mejeriets og slagteriets område havde praktisk kendskab til arbejdet, kom her lige fra begyndelsen i store

vanskeligheder. Det viste sig efterhånden, at de antagne ledere på ingen måde var deres pladser voksne. Den store sammenslutning af private koncernfabrikker spændte desuden ben for den ny virksomhed, hvor de kunde.

Da varerne endelig var blevne lagrede til salg, kom det for dagen, at de var ringe og dårligt lavede. Fabrikken tabte sin kundekreds, og foretagendet måtte til sidst gives op med betydelige tab, navnlig for dem, der havde rejst det.

Imidlertid lykkedes det for Trier især ved sin svigersøns og avlsbestyrers Niels Hansens hjælp at oparbejde et betydeligt frugtsalg ved at gå uden om mellemhandlerne og afsætte den ofte store frugtavl direkte til familier, navnlig i hovedstaden. Ved de store årlige frugtudstillinger i København og anden steds hævdede den smukke frugt sig en fortrinlig plads. Og fra sådanne lejligheder indgik gode bestillinger, så frugthavens rentabilitet stadig kunde opretholdes trods ny vanskeligheder.

Iblandt disse vanskeligheder må især nævnes de sygdomme, som altid følger en stærkt fremdreven kultur i hælene.

Frugttræerne blev syge, frugten angrebes af de mange fjender, som optræder i form af svampe, insekter og lign. Her viste det sig, at flere af de bedste og mest lovende af de indførte og mere kælne frugtsorter, som i den første tid havde givet de bedste løfter, her led store nederlag, trods de iværksatte forebyggelsesmidler, f. ex. oversprøjtning med bordeauxvæske og lign.

Det gjaldt om at se sig om efter stærkere og mere hårdføre sorter.

Selv gjorde Trier mange forsøg på at fremelske

sådanne ny sorter. Æblekærner blev lagt; og uden podning fik disse unge planter lov til at vokse frem til at bære. Men bestandig blev det kun til vilde æbler. Som bekendt er det ikke et af tusinde sådanne træer, der kommer til at bære spiseværdig frugt.

Men en ganske enkelt gang kan det lykkes. Da kan der pludselig af sådan en kærne fremkomme en ædel frugt, men da altid en helt ny og hidtil ukendt.

En eneste gang lykkedes dette for Trier. Et lille æbletræ i hans planteskole viser sig en skønne sommerdag med en pragtfuldt strålende frugt. Denne, der var af middelstørrelse — lidt aflang, fremtrådte med en mørk camoisinrød farve paa den ene side og en ligeså pragtfuld orangegul paa den anden.

Den ny frugt blev henlagt for at prøves; den viste sig at være spisemoden til jul, men holdt sig desuagtet frisk og fyldig til helt hen i april måned.

Det lille træ blev nu plantet ud i skolens frugthave og blev nogle år senere af frugtavlskonsulent Mathiesen anerkendt som værdig til at indskrives blandt de anerkendte frugtstammer. Frugttræet hedder nu i Danmarks pomologi »Triers æblet fra Vallekilde«.

Dette træ, der endnu fremdeles indtager sin plads i højskolens have, har efterhånden nået en betydelig størrelse; det er overordentlig frugtbart, og den skønne, farvestrålende frugt er meget velsmagende.

Ved udstillingen i Nykøbing 1925 nåede den frem til førstepladsen, til højeste anerkendelse. Men Triersæblet fra Vallekilde repræsenteres ikke længer af dette træ alene, mangfoldige podekviste er blev-

en indpodet i andre træer, så det har nu mange døtre rundt omkring hos skolens venner og kendinge.

Efter højskoleforstander Ernst Triers død, der indtraf allerede 1893, har højskolens have været drevet af hans svigersøn, avlsbruger Niels Hansen.

Af stor og afgørende betydning har Ernst Triers foregangsvirksomhed også på dette enkelte område været for egn og amt og endnu videre ud.

Ja, der kunde endnu være adskilligt at bemærke angående havesag og frugtavl i disse egne, bl. and. om den store frugttræplantage i Svinninge, anlagt af Poul Sams' gode kending, gartner Rasmussen. Den var særlig bygget på fremavl af det særdeles frugtbare engelske æble cellini; men desværre, det viste sig hurtigt, at ingen frugtsort havde så liden modstandskraft mod svampeangreb som celliniæblet. Mangfoldige af træerne blev ødelagt, og foretaget det kom således ingenlunde til at svare til forventningerne.
